

Associació
Memòria
de **Mallorca**

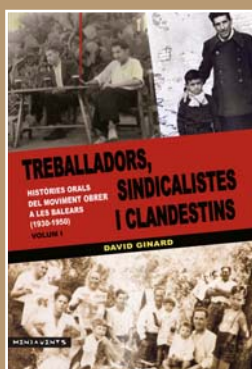
www.memoriadelesilles.org

Temps de la Memòria

Exemplar gratuït

Número 25 / Abril 2013

Edicions

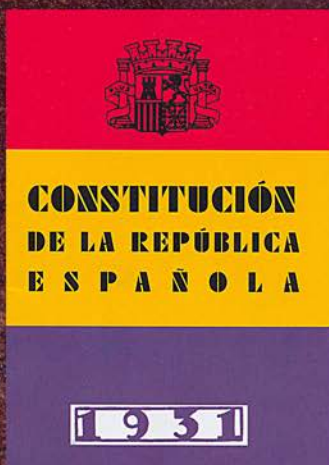
Treballadors, sindicalistes i clandestins. Històries orals del moviment obrer a Balears (1930-1950)

David Ginard Ferón

Documenta Balear

Col·lecció Menjaments. 296 pàgs.

Aquest volum aplega un conjunt d'entrevistes amb activistes polítics i socials que varen viure el procés històric comprès entre la proclamació de la II República i els primers anys de la dictadura franquista. Les converses foren enregistrades entre 1989 i 1992. Hi apareixen múltiples informacions inèdites, entorn de qüestions com l'articulació de les diferents cultures militants del moviment obrer balear, les condicions de vida dels treballadors, la violència política durant la II República, les actuacions davant el cop d'Estat de 1936, la vida quotidiana a les presons i camps de concentració, i la resistència antifranquista de postguerra. L'experiència vivencial d'aquests testimonis directes ens aporta una mirada singular d'un dels períodes més convulsos de la nostra història contemporània.

Article 1. Espanya és una República democràtica de treballadors de tota classe, que s'organitza en règim de Llibertat i de Justícia. Els poders de tots els seus òrgans emanen del poble.

Article 25. No podran ser fonament de privilegi jurídic: la naturalesa, la filiació, el sexe, la classe social, la riquesa, les idees polítiques ni les creences religioses.

Article 46. El treball, en les seves diverses formes, es una obligació social, i gaudirà de la protecció de les lleis. La República assegurarà a tot treballador les condicions necessàries d'una existència digna.

Article 48. L'ensenyança primària serà gratuïta i obligatòria. [...] La República legislarà en el sentit de facilitar als espanyols econòmicament necessitats l'accés a tots els graus d'ensenyança, a la fi de que no es trobi condicionat més que per l'aptitud i la vocació.

AGENDA D'ACTES COMMEMORACIÓ 82è ANIVERSARI DE LA II REPÚBLICA

Dijous 4 d'abril, a les 19.00 h, al Centre Cultural Cap Vermell de Cala Rajada:

Presentació del llibre *"Aurora Picornell. Escrits 1930-1936"*, a càrrec de Josep Quetglas, coordinador del llibre, i taula redona

Organitza: EU de Capdepera

Divendres 5 d'abril, a les 20.30 h, al local social de l'Agrupació Cultural de Porreres:

Conferència *"Les fosses de la repressió a Mallorca. Mapa de les fosses comunes de Mallorca"*, a càrrec de Manuel Suárez Salvà, vicepresident de Memòria de Mallorca

Organitza: Comissió per a recordar les víctimes que lluitaren per la II República (Ajuntament de Porreres)

Col·laboren: Associació Memòria de Mallorca i Xeremiers de Porreres

Divendres 12 d'abril

- **A les 20.00 h,** al Centre Cultural de Pollença:

Xerrada: *El desembarcament de Bayo a Mallorca* a càrrec d'Antoni Tugores

Organitzen: Iniciativa Ciutadana per Pollença, Associació Memòria de Mallorca

Col·laboren: PSM, Alternativa per Pollença

- **A les 20.00 h,** al Centre de Dia d'Esporles:

Funció teatral *"Les Llargues Nits a Can Sales"* del llibre "Dones Republicanes" de Margalida Capellà, amb la direcció de Toni Galmés i les interpretacions de Mercè Sancho de la Jordana, Rosa Serra i Torrens i Francesca Vadell

* Presentació a càrrec de Margalida Capellà i Tonina Mercadal

* Lectura del Manifest 14 d'abril a càrrec de Guillem Mir

Organitza: Delegació Esporles Memòria de Mallorca

- **A les 20.00 h,** al Cine de l'Unió de Son Servera:

Presentació del projecte de Memòria de Mallorca *"Totes les Causes"* a càrrec de Maria Antònia Oliver París i de Manel Suárez Salvà, presidenta i vicepresident de Memòria de Mallorca.

* Lectura Manifest 14 d'abril a càrrec de Maria Antònia Oliver

Organitza: Associació Cultural Algarada

- **A les 20.00 h,** a l'Sputnik (Av. Portugal, 22, Manacor):

Projecció del documental *"Mujeres del 36"*

Organitza: Comitè de Son Coletes

- **A les 20.30 h,** a la Biblioteca municipal de Lloseta. *Acte commemoratiu II República:*

Presentació del llibre *"Treballadors, Sindicalistes i Clandestins"* de David Ginard, a càrrec d'Antoni Marimón

Organitza: PSM Entesa Nacionalista

Col·labora: Ateneu Pere Mascaró

Crèdits:

Han col·laborat:

Mª Antònia Oliver París,
Maria Cunill Aragón,
Mª Àngels Recio García,
Tomeu Salamanca Cerdà
i Juan Hernández Jover

Coordinació, disseny i maquetació:

Blas Guevara

Temps de la Memòria
és el butlletí trimestral
de l'Associació Memòria
de Mallorca.

La publicació no es fa
responsable de les opinions
dels seus col·laboradors.

Per posar-se en contacte
amb nosaltres: **625 45 45 00**
tempsdelamemoria@gmail.com

Dissabte 13 d'abril

- **A les 10.00 h**, a la Plaça Weyler de Manacor:
"Perfils per la Història": es marcarà amb guix una silueta humana i a continuació s'hi escriurà a l'interior el nom de cada un/una de les víctimes del feixisme a Manacor
- **A les 12.00 h**, al Claustre, acte poètic i musical: *"Notes i Paraules per la Memòria"*
Organitza: Comitè de Son Coletes
- **A les 12.00 h**, al Racó de la Memòria (Porreres):
 Acte Institucional en record de les Víctimes que defensaren la Segona República:
 Intervindrà Jaume Claret Miranda, professor d'Arts i Humanitats de la UOC i especialista amb la II República, Guerra Civil, franquisme i Transició
 * Ofrena floral
 * Lectura del nom de les persones que foren afusellades a La Creu de Porreres
 * Actuació musical a càrrec de les germanes Petra i Cati Picó Ximelis i Marina Vieda
Organitza: Comissió per a recordar les víctimes que lluitaren per la II República (Ajuntament de Porreres)
Col·laboren: Associació Memòria de Mallorca i Xeremiers de Porreres
- **A les 17.00 h**, al Bosc de la Memòria (Calvià):
Homenatge a les Víctimes de la repressió feixista:
 * Lectura Manifest 14 d'abril a càrrec de Manel Suárez
 * Parlaments oberts
 * Ofrena floral
 * Acompanyament musical a càrrec dels Xeremiers Pau i Càndid
Organitza: Delegació Calvià Memòria de Mallorca

DIUMENGE, 14 D'ABRIL

- **A les 12.00 h**, Cementiri de Bunyola:
 Acte Homenatge als republicans assassinats
Organitza: Comissió per la Memòria Històrica de Bunyola
- **A les 12.00 h**, Cementiri de Son Coletes de Manacor:
 Homenatge a les Víctimes de la repressió feixista
Organitza: Comitè de Son Coletes
- **A les 12.00 h**, Plaça de Cort (Palma):
 Proclamació de la República i Homenatge a les Víctimes del feixisme:
 * Lectura Manifest 14 d'abril a càrrec de l'actriu Rosa Serra i Torrens
 * Banda de Música de Montuïri
 * Biel Majoral, Antoni Artigues i Delfí Mulet amb Poemes i Cançons
Organitzen: Memòria de Mallorca i Unitat Cívica per la República
- **A les 14.00 h**, a la Cafeteria Sputnik de Manacor:
 * Paella republicana
Organitza: EU de Manacor
- **A les 13.00 h**, a la Plaça del Mercat de Sencelles:
 * Lectura poètica i homenatge als lluitadors per les llibertats al Monument República
 * Dinar republicà al Poliesportiu de Biniali
 * Penjada de pancartes i una gran bandera republicana a la Plaça de l'Ajuntament
Organitza: EU de Sencelles
- **A les 17.00 h**, a la Plaça dels Seglars de Pollença:
Homenatge als Republicans:
 * Poesia i ofrena floral
 * Música amb Damià Oliver i els xeremiers Tomeu Cerdà i Eladio Lorente
 Tothom està convidat a participar. Memòria de Mallorca llegirà el Manifest 14 d'abril
Organitza: Iniciativa Ciutadana per Pollença, Associació Memòria de Mallorca
Col·laboren: PSM, Alternativa per Pollença

Divendres 18 d'abril

- **A les 20.00 h**, al Centre Cultural de Pollença
 * Xerrada: *La República i els seus símbols* per Dolors Marín
Organitza: Iniciativa Ciutadana per Pollença, Associació Memòria de Mallorca
Col·laboren: PSM, Alternativa per Pollença

25 RELATS: Mallorca 1936

1ª ENTREGA

QUERELLA DESTINADA AL JUZGADO NACIONAL EN LO CRIMINAL Y CORRECCIONAL FEDERAL Nº 1 DE LA CIUDAD DE BUENOS AIRES - REPÚBLICA ARGENTINA, EN LA CAUSA 4591/10 POR GENOCIDIO Y/O CRÍMENES DE LESA HUMANIDAD

DATOS DE LA VÍCTIMA DIRECTA

- **Nombre y apellidos:** Lorenzo Antich Fiol
- **Edad:**
 - * Nacimiento: 14-7-1902
 - * Asesinado: 1936
- **Origen:** Algaida
- **Grado de parentesco:** padre de la querellante

HECHOS

Lorenzo Antich Fiol, mi padre, era de ascendencia humilde. De joven aprendió el oficio de herrero y luchó lo indecible hasta que consiguió montar su propia herrería.

Se trataba de un hombre de criterio mesurado, militante de Izquierda Republicana de Algaida (adjunto documentación), su pueblo natal. Vivía en el número 7 de la calle de la Tanqueta con su esposa Juana María Mulet Janer, de cuyo matrimonio nació yo, su única hija.

El siete de marzo de mil novecientos treinta y seis fue nombrado regidor por el Ayuntamiento de Algaida, Mallorca, y fue designado para representar la Comisión Gestora en el Consejo Escolar de Primera Enseñanza. (Adjunto documentación)

El día dos de Julio se acordó por unanimidad nombrarlo organizador de las fiestas que se celebraban el veinticinco del mismo mes, festividad de San Jaime patrono de aquella localidad. Obviamente, los festejos no pudieron llevarse a efecto; el golpe de estado se produjo siete días antes de dicha festividad.

Uno de sus amigos de la misma ideología le sugirió que, debido a que se encontraban por las carreteras los cuerpos asesinados de hombres de izquierdas, lo mejor sería desaparecer de momento, pues al menos él pensaba hacerlo, a lo que Lorenzo contestó, "Yo no he hecho nada". Ciertamente, estaba tranquilo habida cuenta su buen hacer. Finalmente, decidió trasladarse a Palma, y esconderse en casa de unas primas, donde no permaneció mucho tiempo regresando a Algaida. No obstante, al saber que los falangistas le estaban buscando, se escondió en su propia casa. Tras varios intentos de apresamiento, no lograron encontrarlo y prenderlo como era su intención.

Pensando que llevaba demasiado tiempo escondido y que en realidad no debía temer demasiado por su suerte, ("Yo no he hecho nada", repetía constantemente) se puso en contacto con un guardia civil amigo de la familia, para que le acompañara al Ayuntamiento, para entregarse, quedando ya detenido.

Entre los allí apresados se encontraba su hermano Francisco, que era de su misma ideología, pero no había ostentado cargo alguno en el Ayuntamiento ni en ningún partido político.

Aquella noche mi madre les llevó la cena, así como el hijo mayor de Francisco, mi primo Juan, hizo lo propio con una piel de cordero para cada uno para que no tuvieran que dormir en el suelo.

La noche del veinte de agosto, en el Ayuntamiento dejaron salir a unos cuantos detenidos, Francisco entre ellos, y entre los cuales, estaba también mi padre. Se desconoce quien dio la orden de que Lorenzo volviera atrás, y permaneciera detenido, se comentaba que fue el cabo de la Guardia Civil del pueblo, o algún individuo llegado de Palma.

Aquella misma noche mi padre y ocho detenidos más fueron trasladados en coches a Manacor y en el viejo cementerio de esta localidad, hoy desaparecido, fueron asesinados.

El chófer del coche que en el que iba mi padre, contó que, igual que a los otros, le dispararon a las piernas y una vez inmovilizado, fue colocado y quemado sobre un montón de leña ardiendo.

Probablemente, fue asesinado entre la noche del 21 al 22 de agosto.

En los días sucesivos, mi madre acudió al ayuntamiento de Algaida, presidido (Presidente de la Comisión Gestora-Alcalde) por un primo suyo (pueden verificarse los apellidos, en la documentación adjunta), para preguntar por mi padre, fue amenazada por el alcalde y su esposa con recibir el mismo trato que había recibido su marido si continuaba preguntando y buscándole. (Acompaño documento adjunto)

Con posterioridad, el chófer del coche en cual fue conducido mi padre y los otros detenidos a Manacor, contactó con mi madre para explicarle los hechos y acompañarnos al cementerio para mostrarnos el lugar donde se cometieron los asesinatos.

PIDO SE TENGA EN CONSIDERACIÓN

– El miedo y el silencio que pervive aún hoy.

- La indiferencia de todas las personas que directa o indirectamente intervinieron o percibieron indefectiblemente las humaredas y olores de cuerpos humanos quemados y que permanecieron inmutables (igual como ocurrió con similares crímenes perpetrados por el III Reich, en la II Guerra Mundial, y que fueron juzgados y condenados por el tribunal de Núremberg).
- Las enfermedades derivadas de los hechos descritos y que afectan a los familiares de las víctimas: mi madre estuvo aquejada de la enfermedad de Parkinson en una edad impropia, así como, habituales ataques de nervios, y en el último año de su vida padeció demencia senil fruto de la cual creía sufrir persecución y apresamientos. Con los años yo misma acuso similares patologías. (adjunto documentación)
- Las humillaciones sociales.
- El olvido por parte de la sociedad en general y por muchas de las propias familias afectadas por el genocidio.
- Los daños causados indirectamente sobre los bienes materiales de los afectados. ■

QUERRELLA DESTINADA AL JUZGADO NACIONAL EN LO CRIMINAL Y CORRECCIONAL FEDERAL Nº 1 DE LA CIUDAD DE BUENOS AIRES - REPÚBLICA ARGENTINA, EN LA CAUSA 4591/10 POR GENOCIDIO Y/O CRÍMENES DE LESA HUMANIDAD

DATOS DE LA VÍCTIMA DIRECTA

- **Nombre y apellidos:** Andreu Blanch Bauçà
- **Edad:** 36 años
- **Origen:** Porreres
- **Grado de parentesco:** padre y abuelo

HECHOS

**Relatados por el hijo y testigo*

Tres meses después del golpe de estado, día 30 de octubre, mi padre me llevó con él en tranvía al taller de zapatos que tenía en el barrio de Son Forteza, en la ciudad de Palma. Era zapatero y miembro de Izquierda Republicana Balear.

Un coche negro le esperaba al otro lado de la calle, con un chófer con camisa azul y escudo de flechas en rojo, uniforme de falangista, que recibía órdenes del hombre que estaba sentado en el asiento trasero.

Mi padre me dijo que debía irse en ese coche, que pedían por él y me dejó en manos de un hombre del taller para que me devolviese a casa sin perderme.

No quise soltarle la mano, pero al separarse de mí, cruzar la calle y entrar en aquel coche, salí corriendo detrás de él y metí la cabeza lo suficiente

para ver a la persona que estaba en el coche. No me fijé en mi padre que se había sentado a un lado, clavé la mirada sobre la otra persona que inmediatamente giró el rostro para que no se lo viera. Tuve suficiente tiempo para reconocerlo, era el rector del barrio donde vivíamos y amigo de juventud de mi padre, también de Porreras, Rafel Joan Jaume. Conocido por todos su apoyo al golpe y participación en los asesinatos, recogía con su coche a los republicanos que después serían ejecutados. Siguió haciendo misa más de cincuenta años en la iglesia del Pont d'Inca y después en el Vivero.

Estuve durante unas semanas sin habla, del trauma ocasionado por este suceso.

Mi tía, hermana de mi madre, fue al Cuartel de Ingenieros de la Guardia Civil de las Ramblas de Palma a verlo. Mi padre se quejó que había pasado frío durante la noche y pidió una manta, que le llevaron al día siguiente mi madre y mi tía. Al preguntar por verle les dijeron que ya no estaba ahí. Al salir, el hombre que hacía guardia en la puerta, les dijo que lo habían sacado a las doce de la noche, sin saber a donde se lo llevaban.

Durante meses acompañé a mi tía en el peregrinaje por los cementerios, en especial el de Palma para encontrar noticia sobre mi padre. Yo recordaba el traje con el que iba vestido ese día, una americana a cuadros. Fue en vano rebuscar entre montañas de ropas ensangrentadas que se depositaban a las afueras del cementerio, de los cuerpos que se enterraban en el cementerio traídos de todas partes de la ciudad, abandonados después de cometer el asesinato en cualquier cuneta, para que las mujeres de los desaparecidos identificaran alguna prenda y no buscasen más a su familiar.

A la pregunta de cuándo dejamos de buscarle, puedo contestar que nunca, por eso estamos haciendo esta querrella, para seguir denunciando su desaparición.

Militancia política:

"Andreu Blanch fue una persona muy vinculada con los partidos de Izquierdas de Porreras. El 24 de abril de 1931 fue elegido para formar parte de la primera Junta directiva del Partido Republicano Federal de Porreras y ocupó el cargo de vicesecretario. Después de la disolución del partido en el pueblo, en el año 1934, pasó a formar parte de un nuevo partido de izquierdas que se constituyó en el año 1935: Izquierda Republicana Balear."

Bartomeu GARÍ SALLERAS:

Porreres desfilades de dia, afusellaments de nit, Palma, Documenta Balear, 2007, p. 211-213. ■

Els nins robats pel Franquisme (II)

Bibliografia: "Los niños perdidos del Franquismo", Ricard Vinyes, Montserrat Armengou y Ricard Belis. "La sonrisa de Falange", Àngela Cenarro

Continuació de l'article aparegut al número 22 de *Temps de la Memòria* de juliol 2012.

Vallejo-Nájera diu en el seu article "La ley del Talió" a la revista *Divagaciones*: "[...] y legarán a us hijos un nombre infame; los que traicionan a la Patria no pueden legar a la descendencia apellidos honrados". Tota una declaració d'intencions de la seva ferma convicció d'aïllar els fills dels republicans dels seus pares per a regenerar, tal com ell denominava, la *Raza Hispánica*. El desordre social era un síntoma de la "degeneració" de la raça, i per tant, negatiu per al conjunt de la nació.

El jesuïta **José Agustín Pérez del Pulgar** va ser el principal impulsor dels treballs forçats que s'aplicà als presos republicans, l'organisme que els planificava va néixer al 1938, però el 1942 s'anomenà *Patronato Central de Nuestra Señora de la Merced para la Redención de Penas por el Trabajo*, aquest no només exclavitza a milers de presos sinó, que a més, els privà dels seus fills –qualcuns ja no els tornarien a veure– tal com estava estipulat en els seus estatuts i reglament intern: una vegada s'ingressava en aquesta institució es perdia automàticament la seva tutela. Contrasta d'una manera clamorosa amb les publicacions penitenciàries on es feia una publicitat infame i sistemàtica que proclamava que els pares no perdien en cap cas la tutela dels infants. Una decret de 23 de novembre de 1940 donava la pàtria potestat dels orfes a l'Estat, i atorgava a *Auxilio Social* la competència de "guarda y cuidado" d'aquests. La família també podia desenvolupar aquesta tutela, però sempre i quan no existissin "fundadas razones" que fossin considerades nocives per a la formació moral del nin, en aquest cas la tutela passava automàticament a *Auxilio Social*.

Mercedes Sanz Bachiller, crea a la tardor de 1936, juntament amb Javier Martínez de Bedoya, l'*Auxilio Social* inspirat en el projecte assistencial de la *Winterhilfe* de l'alemanya nazi, el qual en els seus inicis s'encarregava de recaptar donatius per a repartir menjar i roba d'abric entre els més necessitats durant l'hivern. A partir de maig de 1937, mitjançant el Decret d'Unificació passà a ser *Delegación Nacional del Auxilio Social de la FET-JONS*, llavors es reforçaren les fórmules assistencials permanents, com foren els hogars socials, que es convertiren en les institucions més mediàtiques de la postguerra, ja que la propaganda franquista deo-

nava una visió edulcorada i idealitzada de la institució. Però l'abús i el maltracte seran sistemàtics, així com l'estigmatització, el càstig, i la humiliació dels fills dels vençuts en aquests centres, malgrat els seus principis inicials basats en la justícia social. S'insidia obsesivament en la disciplina i l'educació dels preceptes i la moral catòlica per combatre al "nin perillós" que era producte de la manipulació republicana. Al final el seu model assistencial fou bàsicament punitiu, va desatendre als acollits i mai va tenir cap interès en dur a la pràctica el seu projecte de regeneració que tenia dissenyat.

La llei de 4 de desembre de 1941 establí que els nins que no recordassin els seus noms, que fossin repatriats, o que no es pogués localitzar els seus pares fossin inscrits en el Registre Civil segons el criteri del Tribunal de Menors competent. Aquesta mesura en aparença bondadosa, autoritzava el canvi de llinatges i d'identitat (mesura que dificultaria greument la seva recerca), no només en els casos anteriors, sinó que molts de fills de republicans que sabien perfectament els seus noms foren rebatiats per canviar-lis el nom indigne que els seus pares els havien posat, tot seguint les directrius que Vallejo-Nájera va apuntar en els seus estudis psiquiàtrics. A les presons, o als centres d'internament es feien cerimònies de batiment en massa, i sempre amb noms prou significatius del Règim, com *José Antonio*, *Carmen*, etc. Es donaren casos de nins que tenien el seu nom tatuat pels seus pares –ja intuïren el *modus operandi* feixista que intenta eliminar qualsevol reminiscència de l'enemic–, els hi esborraren arrabassant-lis la pell cruelment.

La llei, en teoria, establí que les adopcions les havien de resoldre els jutjats, però la realitat fou que les directores dels hogars podien recórrer-les lliurement, sense medicació del jutge al sistema de *Recolocación Familiar*. Aquest permetia a famílies adeptes albergar un infant en règim d'acollida, però aquesta situació degenerava sovint en explotació infantil.

Un personatge nefast, directora de la presó de *Madres Lactantes* de Madrid, fou **María Topete**. Aquesta tenia com a principal tasca personal redimir a les preses mitjançant el dolor i del patiment –el discurs tan arrelat dins la moral catòlica imperant–, ja que les considerava depravades i escòria social, així instaurà tota mena de mesures per a infringir-les la seva penitència, una de les més despietades era la que tots els infants havien d'estar

sempre separats de les mares, únicament tenien contacte amb elles en el moment de l'al·letament. És presumible que des del seu càrrec privilegiat es varen cometre nombroses adopcions il·legals.

El *Servicio Exterior de Falange* volgué també repatriar els nins que foren enviats als diversos països d'acollida; sobretot, pel que representava, de la Unió Soviètica. En els casos en els quals aquests païssos es negaren, es dugueren a terme segrests per tal de tornar-los a Espanya. Això comportà que molts no s'integrassin en el nou ordre i el nou país, així els inadaptats foren carn de reformatoris tals com l'*Escuela de Reforma para Jóvenes Rebeldes, Depravados y Delicuentes* on la violència física i psíquica era una pràctica massa habitual.

La maquinària institucional i l'esforç –interessat, és clar– que el franquisme va posar en marxa per reeducar els fills dels republicans, va ser de tal envergadura que res fa pensar que fos fruit de la improvisació o l'atzar, ans al contrari, tot estava molt ben orquestrat. Així no és difícil arribar a la conclusió que el franquisme tenia una necessitat peremptòria en la reeducació i posterior adoctrina-

nament dels fills dels republicans, a fi d'esclafar qualsevol resta de la llavor que representaven els ideals de progrés que pogessin portar inicialment dels seus majors, fins al punt de separar-los definitivament. Per lo qual, si al manco no ho institucionalitzà, d'una manera clara, posà a l'abast de col·lectius o particulars un entramat legal que els facilità la tasca de fer desaparèixer qualsevol rastre de les adopcions il·legals, emparats amb la impunitat que des dels seus despatxos de poder els atorgava el nou Règim que no perseguia aquesta pràctica, i que més bé ho tolerava, si és que no ho patrocinava directament. Durant molts d'anys, el contraban de menors fou un negoci molt lucratiu, tant que la seva pràctica arribà fins als anys 80. Hi estaven involucrats metges i hospitals, funcionaris i administracions, religiosos i Església. El perquè no hem tengut coneixement fins ara d'aquests fets ho hauríem d'anar a cercar als arxius desapareguts durant la Transició. **La desaparició de nins fou una pràctica molt estesa entre les dictadures sudamericanes que prengueren molt bon exemple del que ja feren "sus mejores" a la "Madre Patria" des de 1936.** ■

A los obreros panaderos

Per Joan Cunill* (Article facilitat per la seva filla Maria Cunill. Publicació i data desconeguda)

Compañeros: A vosotros van dirigidas estas cuatro mal trazadas líneas. Las firma mi corazón, la presencia de esta juventud floreciente de este hermoso gremio entregada al cien veces maldito vicio del juego, que es el principal azote de la humanidad. Me da compasión ver a esos compañeros, trabajadores como yo mismo, tan esclavizados y no acierto a comprender como no se sacudan esa nube y ese velo que venda sus ojos no permitiéndoles obrar en beneficio propio y en el de la humanidad.

Me horrorizo ver esas mansas fieras arremolinarse en circuito alrededor de una mesa con tapete verde, simbólico color del pus social. En esas mesas en que como por encanto se evapora el módico sueldo miserablemente ganado durante la semana. Si el jugador es padre de familia, ¿qué les dará a sus hijos a cambio del pan que piden a todo trance? Tal vez deben olvidar que es mala e impotente toda caridad y altruismo que empieza por no poderse atender a sí mismos. Si estas reflexiones penetraran en el corazón de sus interesados y lograran desviarlos del sendero de este vicio, quedaría cumplido, no la adulación, sino el fin que persiguen.

En vez de ejercitar vuestras fuerzas en una baraja de naipes, encaminad vuestras potencias físicas e intelectuales hacia un más alto fin. Nutrid vuestra inteligencia con el maná de la verdad que os lo proporcionará la lectura de libros racionalistas y sindicalistas y tonificad vuestro organismo con la abstinencia de bebidas alcohólicas, que representando para vosotros un agujero en vuestro bolsillo son ellas para el expendedor o tabernero un lucro a costa vuestra. Y por último, y me despido de vosotros tendiendo la mirada por encima de este gran número de talleres en cuyo seno se albergan multitud de compañeras que trabajan horas excesivas en relación a su delicado temperamento y a trueque de su labor perciben un irrisorio jornal. Procedamos también a la emancipación del sexo débil, y, alcanzando nuestro objeto, habremos cumplido nuestra misión sindicalista.

Vuestro compañero

Juan Cunill

* **Joan Cunill Cañellas**, Santa Maria del Camí (5/10/1892), Cadis (23/10/1936), pastisser. Va pertànyer al sindicat anarquista del seu gremi. Afussellat al Puerto de Santa Maria, Cadis. Les seves despulles resten enterrades a una fossa comuna encara sense exhumar.

Recuerdos sobre la Guerra Civil de un socialista mallorquín

Testimonios de Tomeu Salamanca Cerdà recogidos por Juan Hernández Jover

Una columna de 100 hombres mandados por Juan Fernández “El Negus” que era maestro de escuela, el cual lucía una abundante barba, nos dirigimos a la RENFE para coger el tren e ir hacia nuestro destino que era Huesca. Habíamos salido del cuartel Carlos Marx con esa intención. Según el sentir general íbamos “a por las barbas de Cabanillas”, que era el General que mandaba las tropas rebeldes en la parte de Aragón. Bueno, pues a cada poco tiempo se paraba el tren en cualquier estación, porque quien mandaba allí era la tropa, o sea, los milicianos, hasta que llegamos a la Sierra de Alcubierre. En Alcubierre nos pertrechamos de toda clase de municiones (bombas de mano incluidas) y dijimos: “Esta noche hay que tomar esa posición”; la cual se veía con los gemelos a una distancia de 7 u 8 km y veías un puntito y decíamos: “esa es la 1ª cota que tomaremos”. A la mañana siguiente, pertrechados ya, subimos sigilosamente, como es obvio y cuando estuvimos a unos 500 m, nuestro jefe Juan Fernández “Negus” nos dijo: “Ya podéis empezar a disparar”... ¡Ya me dirá Vd.! Unos 100 hombres disparando a una posición en un círculo de unos 10 m de circunferencia, ja, ja, pues que aquello fue un doble desbarajuste... claro que enseguida se tomó aquella posición y al entrar en ella nos dimos cuenta de que los que habían caído todos eran soldados, por el uniforme que llevaban y dijimos; “este tío ha metido aquí a soldados de reemplazo cuyo destino era el ser víctimas”. Bueno, pues después de tomar la posición vimos que habían heridos y moribundos y unos cuatro soldados muertos y en esa circunstancia, mientras tanto, ellos disparaban ya sabiendo que habíamos tomado la posición y uno de los nuestros que estaba de pie le

entró una bala por la garganta y lo degolló, o sea que le cortó la vena aorta, por lo que, de inmediato salió un chorro enorme de sangre. Yo me acuerdo de todo eso; tenía entonces 16 años, era un niño –como aquel que dice, claro– el parapeto de detrás de la posición estaba descubierto por lo que tuvimos que poner piedras con lo de delante y sacos terreros, hasta que nos pusimos ya a salvo. Pero nos disparaban desde una posición a unos 200 m y alrededor no había contemplación alguna, pues caíamos como moscas... y ellos también. Recuerdo que yo nunca había visto una ametralladora, pues como es obvio no tenía edad para haber hecho el servicio militar, así que me fijé en la que habían abandonado: era una ametralladora marca Okin y mucho material que se dejaron del fusil Mauser.

Durante todo el día nos estuvieron tirando con artillería pesada y según nuestros entendidos supe que eran proyectiles del 15; yo no sabía qué era eso... y morteros, que los tenían preparados para que explotasen en el aire, o sea, que si caían no te podías resguardar, pues caían desde arriba, por lo que tuvimos que hacer las techuras con un soporte arriba para que la metralla no bajara y nos hiciera daño.

Bueno, pues aquí no terminó la cosa. Nosotros, a los 3 o 4 días que estábamos disparando, ya hacíamos planes y dijimos: “Mañana hay que tomar aquella fortaleza, aquella cota; la cota de la que más impactos recibimos... al menos había allí 20 tíos metidos en aquella trinchera... estaban bien preparados y bueno: todo preparado, pero con un miedo... bueno, a mí el miedo no había quien me lo quitara... y llegó la noche y allí se formó ¡hay la que se formó!... porque ellos nos disparaban con fusilería, pero nosotros llevábamos la sección de dinamiteros y les tirábamos bombas de mano y cartuchos de dinamita; claro, ahí no se resistía nada... ya no éramos cien, pues habían caído muchos... pero adelante y adelante hasta que tomamos aquellos reductos y aquel frente desapareció. Con aquello tomado ya y con la cantidad de muertos habidos, enseguida aquel frente lo abandonaron, pues vieron que no había nada que hacer.

¡Hasta el próximo número! ■

El trauma mallorquí de la Guerra i el Franquisme. Una anàlisi històrica i psicològica (1936-1975)

Per Maria Àngels Recio

6ª PART

Possiblement els enterradors, eren els encarregats de despul·lar les víctimes i reunir en un bolic les seves peces de vestir juntament amb les «sabatilles». Aquests «paquetets» de roba en filera, solien col·locar-se a certa distància de les quadrícules; a fi que les famílies tinguessin accés a ells i així, identificant les peces de roba del seu ésser benivolgut, poder saber que, efectivament, estava mort¹.

2.3. La supervivència

Palma rebria bastants famílies d'antics responsables polítics republicans locals, algunes afortunadament, tenien familiars que els van acollir; unes altres, van haver de sobreviure en condicions extremes. En tots els casos, el denominador comú era, que després d'haver-los matat el pare, per exemple, i no donar-los feina; abans de morir de fam, emigraren a la ciutat amb la seva descendència, on pensaven podrien trobar més fàcilment treball i mitjans per a tirar endavant. Vam conèixer les filles d'un dirigent polític local, a qui van fer desaparèixer, i després, pretenien que la resta de la família morís igualment, per aquesta raó no donaven treball, a la mare; «fins i tot van donar ordre pels poblets dels voltants, perquè no les donessin feina» (afegeix una amiga de la família). Algun veí va tenir compassió d'elles i les va llençar alguna nit i sense identificar-se, algun sac de patates a la porta. Una de les adolescents, més tard, va ser emprada en el negoci del cacic, a condició que anàs vestida de falangista. Com els diners que guanyava, de totes maneres, eren insuficients la mare i les dues filles van haver de desplaçar-se a viure a Palma².

En uns altres casos per contra, el camp oferia majors possibilitats de treball, en les possessions per exemple, on dones vídues (de desapareguts forçats) passaven a servir dins les finques dels senyors qui, en ocasions, abusaven en tots els sentits.

Fins i tot hi va haver trasllats d'un poble a un altre poble. Així una família repressaliada, es va veure obligada a sortir del seu poblet natal per a habitar i treballar a un altre poblet, al camp, fent carbó i residint en una caseta que en principi era per a animals. Explicava una de les

filles, llavors una nina, «que la porta era molt baixeta, perquè era per a guardar porcs»³.

Acabarem amb un cas estremidor, un episodi de la vida que els va tocar, a Llibertario i Galileo Gelabert Mayol, que com tants nins tenien el pare a la presó i caminaven pel carrer intentant dur una mica de menjar a casa. Contava Tario, que solia sortir amb la seva mare als afores a veure si trobaven una mica de menjar pel camp, una vegada que els amos de les possessions ja haguessin fet la recol·lecció. Així en una ocasió, a l'alçada del que avui és el *Carrefour* de Palma (al final del carrer de General Riera), estaven intentant recollir alguna fava que hagués quedat espargida pel camp, quan una dona de la casa d'aquella explotació li crida, ell s'acosta, i la senyora li ofereix «en un plat de fang i una cullera de fusta, un guisat de faves». Libertario no ho podia creure, encara així li diria, a la senyora, si podia sortir amb el plat per a compartir-lo amb la seva mare, perquè així mengés un poc... Aquesta família, quan el pare va estar reclòs a Palma (doncs va recórrer diversos penals de fora de l'Illa), únicament el podien visitar els dies que no costava doblers, doncs «no disposaven de la pesseta» que els demanaven, si volien veure-li amb major assiduitat. Els germans, van haver de madurar prematurament, el seu pare no sortiria fins el 1950 i tan malalt que moria poc després⁴.

Cas N° 2

Les situacions tan tràgiques a les que van ser exposades les víctimes marcarien la seva psicologia, especialment quan es tractava de nines o nins en formació. És ben sabut que en l'ésser humà conflueixen i interaccionen factors fisiològics, psicològics i socials. I que entre ells, ha d'existir una relació d'equilibri que ens garanteixi una salut integral i una adaptació sociopsicològica correcta.

³ Cas que vam conèixer acompanyant Margalida Capellà Fornés i que li agraïm moltíssim. Margalida entrevistà P.A.A. a Inca el 30 de desembre de 2009.

⁴ Entrevista amb Libertario Gelabert Mayol, realitzada a La Vileta (Palma) el 9 de juliol de 2010.

¹ Entrevista amb T.V.A., realitzada a Palma el 28 de maig de 2011.

² Entrevista amb R.P.C., realitzada a Palma el 30 de juliol de 2009.

Aquest estudi compta amb el patrocini del

La personalitat, la nostra personalitat, comença a configurar-se en els nostres primers anys de vida. Naixem amb unes potencialitats innates i anem aprenent de les persones que ens envolten mitjançant l'exposició, la repetició, la imitació, de l'assaig i error, etcètera. Així anem assimilant i incorporant el nostre món exterior, i integrant-nos dins les nostres famílies, les nostres societats, els nostres països...

El nostre caràcter, la nostra manera de ser, la nostra personalitat en definitiva; l'anem adquirint a través del contacte amb aquests adults que ens acompanyen durant aquests primers anys de la nostra existència, normalment són els nostres pares, familiars, educadors... qui ens ensenyen a caminar, xerrar, menjar... Doncs bé, l'actitud que aquestes persones mostrin cap a nosaltres en els moments que ens transmetin aquests aprenentatges, definirà en gran mesura la nostra personalitat. És a dir, quan entrem en contacte amb una nina o un nin, el com ens dirigim a ells, si d'una manera afectuosa, o per contra severa; pot influir-li en la percepció que es va formant aquest petit de si mateix. Si posem el cas, a un nin o una nina a l'hora d'indicar-li que s'assegui a la taula, o que resolgui algun exercici o destresa li parlem en un to adequat, li somriem, li vam indicant a través dels nostres gestos que l'acceptem com és, li vam demostrant que ho estimem, etcètera. Aquest nin o nina, aniria formant-se una imatge de si mateix positiva, tindrà confiança en si mateix, iniciativa; s'atrevirà a resoldre aquests exercicis o a assajar aquestes destreses... Aniria consolidant una personalitat adequada. Si per contra cridem els nins, si no els tractem amb el respecte que mereixen, si l'aprenentatge ho basem en el càstig, si els exigim per sobre de les seves possibilitats, si els censurem, si els ridiculitzem... La seva personalitat podria presentar en un futur, tal vegada, complexos d'inferioritat; a causa de una deficient imatge de si mateixos, manifestant-se per exemple, en inseguretat.

Durant la guerra civil i el franquisme, els repressors intentaren dominar les seves víctimes amb la violència i el terror. Sabien que si assolien que aquestes tinguessin por aconseguirien sotmetre'ls. Així doncs, treien de nit homes i dones de les seves llars violentament en presència dels seus fills independentment de l'edat que tinguessin; arrencant-los així dels seus progenitors, a alguns dels quals ja no tornarien a veure mai més. En ocasions, fins i tot els menors acompanyaven els seus pares fins als llocs on posteriorment quedarien retinguts

i, a ells, els separaven i empenyien agressivament. Aquests petits que quedaven sense el seu pare, sense la seva mare o sense ambdós solien fer-se càrrec d'ells els seus padrins o uns altres familiars; i a vegades quan eren més d'un fill o una filla els que quedaven orfes, els germans eren criats en ambients diferents.

Però tampoc per a aquests adults els resultaria fàcil sobreposar-se a la pèrdua d'un o més fills o filles, a fer-se càrrec dels seus néts, a haver de treballar de valent, a passar gana, al rebuig social dels franquistes, al rebuig d'altres familiars o veïns... I per sobre de tot, al perill que corrien les seves vides i les vides de les seves famílies. Amb tot aquest panorama, no és estrany que alguns familiars intentessin suïcidar-se, o que alguns altres morissin als pocs mesos o als pocs anys de transcorreguts els fets traumàtics.

I si bé molts d'aquests adults, que no van tenir més remei que afrontar aquestes experiències tan dramàtiques no només no es van enfonsar sinó que van sortir més reforçats, presentant uns nivells de resistència a l'estrès admirables; n'hi va haver qui no va poder vèncer la por –com el cas que es descriu a continuació– i la frustració, la ràbia, la impotència (o també perquè la violència pot induir un ambient emocional crispat) es van deure apoderar d'una d'aquestes persones adultes que es va fer càrrec de dos petits: d'una nina de pocs mesos, i d'un nin de pocs anys d'edat; a qui va proporcionar una educació extremadament rígida, «severa», i mancada d'afectivitat.

Segurament, aquesta persona adulta hauria quedat afectada per la violència a la que fora sotmesa la seva família; tal vegada patís alguna alteració psicològica produïda per l'estrès, que en ocasions es manifesta amb irritabilitat i allunyament afectiu. Aquesta persona, fou una víctima igualment... En qualsevol cas, l'actitud d'aquest adult enfront dels nins no seria la que més els convenia des de un punt de vista psicològic. Mostrant-se molt més estricte amb el major dels germans, amb el nin.

Aquest nin havia presenciat la detenció del seu progenitor, de fet el va acompanyar fins que restà detingut, i va reconèixer els segrestadors (un d'ells era el rector de la seva barriada). Després, al costat d'un altre familiar, vindrien els pelegrinatges pels centres de reclusió i cementiris, per a saber on es trobava el seu pare. Van remoure bolics i bolics de roba sense trobar rastre. Fins i tot van témer per la seva pròpia vida de continuar demanant. Així que van detenir la recerca. El seu progenitor és, doncs, un de tants desapareguts forçats...

La mare dels petits, que abans dels fets no havia treballat mai fora de casa, doncs dispo-

saven de negoci propi i fins i tot de cotxe, trobaria feina dins una possessió que distava més de trenta quilòmetres fora de Palma, així que només podia visitar els seus fills un pic cada quinze dies.

La desaparició forçosa del pare, la separació forçosa de la mare, l'educació estricta, «severa», que van rebre, les privacions, etcètera; segurament gestessin, les alteracions de l'estat d'ànim que pateixen avui dia els germans, precisant en un dels casos medicació. I fins i tot ambdós, tenen descendència on els problemes neuronals greus han afectat algun dels seus membres⁵. I és que, aquelles vivències traumàtiques de la nostra infantesa poden romandre amb nosaltres en forma de depressió, ansietat crònica, Trastorn d'Estrès Posttraumàtic (TEPT), Síndrome Traumàtica Complex, etcètera⁶.

Arribats fins aquí, ja ens anem adonant millor i podem comprendre amb més claredat com s'origina el trauma psíquic, la ferida psicològica, l'impacte emocional fort que ens deixa una petjada profunda i duradora dins el nostre inconscient després d'una experiència que ens hagi xocat, que ens hagi copejat, que ens hagi trasbalsat... I amb el temps, aquestes experiències traumàtiques, aquestes ferides psicològiques, aquests impactes emocionals penetrants si no es guareixen poden convertir-se en malalties mentals.

El que els traumes acabessin transformant-se en malalties psicològiques, va tenir a veure amb el tipus de repressió exercida al llarg de la dictadura. A Mallorca durant la guerra (1936-1939), els fets bèl·lics van ser: el petit front que obriria Alberto Bayo al llevant mallorquí que durà dinou dies; una sèrie de bombardeigs sobre Palma i altres poblacions entre 1936 i 1938; i la utilització de l'illa com plataforma per atacar, per mar i terra, la costa i les ciutats republicanes. A part d'aquestes manifestacions de guerra pròpiament dita, la resta va ser una repressió duríssima, no indiscriminada, sinó dirigida específicament contra republicans, sindicalistes, ateus, maçons o qualsevol que no pensés com els colpistes, on les persones no es van poder defensar ja que l'exercien militars professionals o civils militaritzats armats contra la població civil desarmada. I si

en un primer moment els repressors van infringir terror i mort amb armes de foc, després, quan van guanyar la guerra i es van fer amb tots els ressorts de l'Estat espanyol, continuarien aterrint i sotmetent les seves víctimes, que es trobaven en total indefensió, mitjançant la burocràcia estatal. A més, el franquisme, imposaria una política de silenci de tota aquesta repressió, que provocaria un enorme patiment i faria cròniques les profundes ferides psicològiques en les ments i els cervells de les seves víctimes. Posem un exemple:

Davant les pèrdues d'éssers estimats, els humans passem un període de dol que pot durar diversos dies o mesos, o fins i tot anys per a superar-ho ja que el nostre cervell no accepta, de sobte, la irreversibilitat de la mort. I tots els rituals que fem, amb l'enterrament, les funerals, etcètera, ens ajuden a adaptar-nos, és a dir, a acceptar i conformar-nos amb la nova situació. Fins i tot l'home prehistòric enterrava els seus morts, i antropològicament, els ritus de mort són molts importants per a qualsevol comunitat; a més, per a superar el dol hem de recórrer tots aquests passos. Així, en el cas de la nostra cultura, expressem el nostre dolor, ho compartim amb la nostra comunitat, etcètera. Però els colpistes segrestaven les víctimes i les donaven mort d'amagat, llançant els cadàvers a fosses comunes que els familiars desconeixien, fins i tot els van prohibir expressar el seu dolor o plorar els seus morts; recordem el cas que acabem de comentar, on van interrompre la recerca del seu familiar segrestat per por que els segrestessin a ells. No exageraven, vam conèixer el cas d'una senyora jove (feia uns dos anys de casada) que va llogar un cotxe i des de el seu poble, al costat de la seva mare i d'uns altres familiars, van recórrer cementiris cercant el seu marit, i quan ho van trobar mort en un cementiri, a bastants quilòmetres de la seva residència, mostraren la seva desesperació i angoixa plorant amargament, per la qual cosa van ser empresonats i els van administrar oli de ricí, estant la dona gran a punt de morir⁷. Aquell silenci que imposaven els franquistes, impedia la superació del dol, incrementant i perpetuant el dolor de les víctimes, i facilitant la possible malaltia psicològica. Això afegit, a unes altres formes de violència que el franquisme aplicaria durant trenta-sis anys. ■

Continuarà al proper número

⁵ Entrevista amb B.C.M., realitzada a Palma el 5 de març de 2009.

⁶ En l'últim capítol coneixerem les malalties més freqüents que solen patir les persones exposades a situacions traumàtiques, entre elles, el Trastorn d'Estrès Posttraumàtic (TEPT), on per exemple una persona pot reviure el trauma a través: de les imatges intrusives que acudeixen a la seva ment (flashbacks); també mitjançant malsons; o pels pensaments intrusos d'aquelles experiències traumàtiques que els martiritzen, impeding-los continuar amb la seva vida.

⁷ Cas que vam conèixer acompanyant Margalida Capellà Fornés quan entrevistà C.V.F. a Pollença el 12 de gener de 2013. Agraïm enormement aquesta informació.

Mis antepasados y otros recuerdos...

Per Juan Hernández Jover

20ª entrega

Y prosigue mi madre: "Tenía tanto miedo por los pequeños, pues la nena tenía 3 años y el nene no llegaba al mes; estuve dos meses allí (en el Motor) y era cosa de ver: en todas las casas se afanaban a matar gallinas y pollos porque las milicias lo dejaban todo limpio; en la casa que entraban para hacerse sus comilonas, todos ellos mezclados, hombres y mujeres vestidos de milicianos, todos con correa y pistola y sus gorros con la borlita, de modo que ellas estaban muy atractivas... y buenos vinos de estos campos... ¡y cogían unas borracheras!... en fin, todo un desorden.

Así que era muy corriente ver en los fogones de las casas (me refiero al campo), el cocido de gallina en una olla grande y otra pequeña con la tila. A mí, ahora parece que te hace gracia pero entonces suponía un verdadero drama. Gentes que habían trabajado de sol a sol y mataban una gallina al cabo de las mil, sólo en las grandes fiestas del campo, pues por Navidad vendían los animales para hacer la dote a las hijas por lo que los companajes (entremeses) el resto del año eran sardinas y caballa y de postre tomates y aceitunas, y la poca fruta que comían era cosa de dos o tres meses al no existir como ahora cámaras frigoríficas; el resto del año a comer higos secos y almendras.

En la guerra todo era frenético: comían de prisa y no les hacía provecho, porque estaban esperando lo peor: que se llevaran al Frente a los hijos y al marido, o si eran gente rica, que los sacaran a la carretera para darles "el paseo", que eran dos tiros... y dando gracias el que moría en el acto; peor era al que primero lo martirizaban y con las hijas de los "señores" comían toda clase de atropellos antes de matarlas y delante de los padres hacían con ellas toda clase de violaciones y finalmente mataban a toda la familia como si fueran perros rabiosos...

Continuará en la próxima entrega ■

Visites guiades al "Mur de la Memòria": El dret a la veritat i el deure de no oblidar

Memòria de Mallorca ha creat un programa específic per oferir a centres educatius, entitats, col·lectius o a qualsevol grup de persones interessades amb la història de la repressió franquista com a part del patrimoni de la nostra comunitat: la visita guiada al memorial **"MUR DE LA MEMÒRIA"**, dedicat a totes les víctimes del feixisme relacionades amb Mallorca.

El Mur de la Memòria està ubicat en el Cementiri Municipal de Palma, és un espai senzill amb escultures, plaques gravades amb els noms de les víctimes, textos escrits, elements conservats com a testimonis dels assassinats, tots amb una càrrega simbòlica i emotiva molt potent que pretenen convidar al visitant a la reflexió i ajudar-lo a aconseguir una connexió emocional amb la Història. Els visitants, guiats per membres de l'Associació, a través dels elements que componen el Memorial i que mostren els fets ocorreguts, participen, descobreixen i humanitzen a les víctimes, donant sentit a les seves vides i al seu patiment. Amb aquestes visites pretenem fomentar el respecte als drets humans i estimular al visitant a aprendre més sobre els greus abusos comesos a Mallorca durant els anys de la Guerra Civil.

Visita guiada al Mur de la Memòria

Durada: 1.30 h

Grups: 15-25 persones

Sol·licituds: amb l'assumpte **"Visita Mur de la Memòria"** a tempsdelamemoria@gmail.com, amb dues setmanes d'antelació.

Les visites són totalment gratuïtes.

Ajuda'ns, vine al nostre costat i fes-te'n soci de Memòria de Mallorca!

A través de www.memoriadelesilles.org o tempsdelamemoria@gmail.com, o crida al 625 45 45 00